

УДК 37:172:364.2:39

БЕЗЕНА Іван Михайлович –
кандидат філософських наук,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»,
Україна, м. Дніпро,
ORCID ID 0000-0001-8024-2274
e-mail: ivanbezen@ukr.net

ЛЮДИНА І ЇЇ ДУХОВНА КРАСА (світоглядні філософії Василя Сухомлинського та Олесея Гончара)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Людина є найвдалішим творінням Великої Природи. Через індивідуальні життєві символи людина сприймає цілісний світ, а його різнопланове індивідуальне сприйняття є доволі складним та неоднозначним процесом. Адже, окреслені внутрішні процеси є завжди індивідуальні та різнопланові за сутністю, адже один і той же життєвий факт, може одного суб'єкта сприйняття розчулити, а іншого навіть «не зачепити» та пройти поруч.

Тому, на наше глибоке переконання, в сучасному постіндустріальному світі та його соціальних системах, мають проходити все швидше і швидше сутнісні процеси структурних змін у змістовному оживленні та індивідуалізації освітнього середовища.

Без таких змістовно-структурних змін в освітній системі є сутнісні ризики, що сучасне «покоління – Z» сформується з викривленими або без ціннісних та моральних чеснот. З педагогічної точки зору, і спираючись на теоретичну та практичну педагогіку, сьогодні, важливо «достукатися» до душі кожної людини, адже її зміст надає внутрішній поштовх до індивідуального емоційно-ціннісного зростання і розкриття власної духовної краси особистості у взаєминах з іншими особистостями, формування сталого, розвинутого і інтелектуального суспільства. Педагогічні шляхи досягнення успіхів у окреслених питаннях є різні, але вони чітко зорієнтовані на людину, її індивідуальне сприйняття, розвиток і відкриття «самого себе у собі» і для суспільства в досить швидкоплинному, цифровому та в якійсь мірі агресивному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо морального виховання, то він знайомить вихованців з нормами загальнолюдської та національної моралі, пробуджує моральні почуття, виробляє моральні звички і через вправи в моральних вчинках приводить до наукового світогляду, стійких звичок високоморальної поведінки. Ідеал майбутнього збігався в нього з загальнолюдським гуманістичним ідеалом, який утверджувався протягом віків і поєднував любов і повагу до людини з боротьбою за торжество справедливості, розуму, гуманізму, непримиримості до зла. Аналізом проблемних рис української освіти,

які висунув В. Сухомлинський філософським підходом до їх пояснення та вирішення після здобуття Україною незалежності займаються В. Андрущенко, О. Базалук, М. Бойченко, С. Клепко, М. Конох, В. Кремін, В. Лутай, О. Шевченко, А. Ярошенко та ін.

Л. Антонюк, Д. Саранчук, М. Янгулова М. Дубчак досліджували філософські аспекти казок природничого змісту у вихованні дітей, ціннісний їх зміст.

В. Гуменна, Р. Мельникова досліджували граничного романтично-реалістичне відображення природи продовжуючи традиції М. Коцюбинського й О. Довженка, його філософія природи близька до позиції М. Коцюбинського, бо природа вічна, незмінна, прекрасна і гармонійна.

Мета статті. Порівнюючи із сучасними філософсько-освітніми чинниками, дослідити актуальні філософські думки Василя Сухомлинського та Олесея Гончара про людину, моральні та духовні основи, процеси утвердження в людині власної ідентичності та взаємоповаги.

Методи дослідження. філософський аналіз і систематизація філософських ідей В. Сухомлинського у його літературно-педагогічній творчості, аналіз літературних творів О. Гончара, дослідження архівних джерел з метою вивчення й узагальнення історичного вітчизняного досвіду морального виховання молоді; хронологічно-системний і проблемно-пошуковий методи для наукового обґрунтування формування духовності учнів в умовах соціально-економічного розвитку у ХХІ столітті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теми моральності і духовності в філософській думці завжди були актуальні для досліджень та осмислення. В ході попередніх розвідок ми, встановили, що філософські пошуки «людського в людині» почали осмислювати і досліджувати в своїх трактатах, і Платон, і Аристотель, продовжили інші філософи минушини, інтерес до даної проблеми не вгасає до нині. Підхід до осмислення, розуміння та дослідження був завжди через розуміння духу, адже духовність від Платонівського розуміння «буття», «духовного» та «тілесного», до сучасних трансформацій етики, морального виміру людського життя, вищих цінностей (совість, сумління, істина, духовна краса) [1]. Окремі питання педагогічної та

письменницької спадщини В. Сухомлинського та О. Гончара досліджували науковці В. Кремень, І. Зязюн, Є. Родчанин, М. Култаєва, М. Романенко та ін.

Сучасні напрямки пізнання філософської проблеми духовності, ми можемо окреслити в наступні ідеї: *релігієзнавчими* (витлумачена у вірі в надприродні/надлюдські сили); *культурологічними* (через три само-: самостійну побудова особистості, самостійне визначення та самостійне спрямування (знання-почуття-осмислення); *філософськими*, як багаторівневі виміри феноменів зумовлених розвитком людської історії та буття людини, розвитку цивілізації, яка тісно пов'язана із загальним розвитком великого глобального всесвіту.

Ми розуміємо, що людина, яка вийшла за межі матеріального світу та почала виявляти людські якості через творіння добра для оточуючих, починає отримувати відповідно позитивний заряд через внутрішнє відчуття блаженства і щастя від результатів життя. Духовна зрілість особистості завжди призводить до індивідуальної мудрості у сприйнятті сутності життя, змісту його і особливого світосприйняття та послідовних життєдіяльнісних дій людини.

Проблеми духовності та моральності завжди були особливими темами для дослідників. Адже, мораль регулює поведінку і свідомість людини в усіх сферах життя, які пов'язані з критеріями «добра-зла», робить впливи на індивідуальну свідомість (особисті переконання, мотиви, самооцінки), які дозволяють людині здійснювати самоконтроль, внутрішньо вмотивувати себе до певних дій та давати їм обґрунтування, що відповідно спонукає особистість до власної лінії поведінки.

Педагогічне та літературне надбання нації є одним із вагоміших ресурсів окреслення і формування духовної краси, яка є невід'ємною складовою сприйняття світу та цілісності людини, пошуку людського в людині, формування базових ціннісних символів, духовності та нових світоглядних принципів. Ця категорія – краса душі, може бути у людини незалежно від віку та статі, визначається ставленням до мудрості, честі, урівноваженості, порядності людини. Зростаючи біологічно і соціально, а значить – фізіологічно, психологічно та інтелектуально людина самостійно реалізує індивідуальний сценарій життєвої траєкторії розвитку, пошуку «самого себе» та вибудовуванню власного місця у суспільному середовищі.

На нашу думку, одним із численних засобів для отримання внутрішньо-емоційного задоволення особистості та повної життєвої результативності є послідовна педагогічна підтримка індивідуального розвитку. Ціннісна складова особистості, яка розвивається і формується основи на педагогічну та культурну спадщину, яка відображена у національній літературі та поезії, педагогічних і етнографічних джерелах.

В життєвих практиках для індивіда, важливо знайти смислову аксіому і особистісну рівновагу між суб'єктивним осмисленням світу та об'єктивного навколишнього світу людини. Ми, взяли для дослідження і осмислення погляди двох визначних постатей в історії національної педагогічної та письменницької спадщини, це – Василя Сухомлинського та Олесея Гончара, актуальні думки яких на наш погляд, ще повністю не пізнані з позиції їх філософії світоглядів, про життєві істини, принципи та основи світосприйняття, про найцінніші людські якості, шляхи формування цінностей, норм і світоглядних принципів життя.

І нарешті, на нашу думку, донині актуальні погляди двох величин, однієї з позиції педагогічної особистості та другої – з творчого середовища, на одну філософську та педагогічну проблему – людину і її світ. А чого варті, їх погляди і власні індивідуальні спроби у пізнанні внутрішнього світу людини, її траєкторії життєвих практик, які для нас свідчать: про близькість їх поглядів у сприйнятті особистості і власне бачення духовно-емоційного змісту майбутньої людини. Адже, в той же час є не заперечним концепт, що великий педагог та письменник і їх погляди є актуальними в сучасному цифровому суспільстві та життєвих практиках людини.

Духовність людини є свідченням і результатом внутрішнього емоційно-психологічного життя особистості, її морального стану, які в процесі життєвих практик впливають на загальні процеси формування у індивіда життєвих першооснов та цінностей. Вказане, відбувається в результаті впливу принципів першооснов на погляди та оцінки життєвих подій: тобто через сповідання або позитивне сприйняття певних морально-релігійних основ, ціннісних основ та поглядів на життя.

На нашу думку, є й індивідуальні основи, які формуються в людині на базі самовизначення особистості. Внутрішній духовний стан, який відповідно трансформується в її дії, поступки, рішення. Крім всього, духовність можемо окреслити, як ідеал, до якого прагне окрема особистість, суспільство, що свою чергу трансформує в собі, індивідуальні риси та цінності, прояви зрілості та вчинків, основи мудрості і світоглядні мотиви.

Ми, вважаємо, що не дивлячись на широту досліджень педагогічної спадщини Василя Сухомлинського, його професійні погляди на шляхи формування особистості, гуманної та активної в життєвому просторі, потребують нових дослідницьких вивчень. Адже, педагогу, як і філософу потрібні десятиліття для формування його світоглядних принципів у педагогічному переконанні. Педагог і дитина це окрема тема для реалізації вище окресленого. Навіть дослідники педагогічної спадщини Василя Олександровича – Іван Зязюн та Євген Родчанин свого часу відмічали, що «відношення до дитини і ширше – до природи

людини – корінь будь якої виховної концепції, і в той же час водорозділ, який відмежовує гуманну педагогіку від тоталітарної...» [2, с. 8].

Василь Сухомлинський окреслює наскрізні принципи освітньої діяльності педагога, які мають бути направлені на формування в особистості індивідуальних рис: культу людини та всього людського, розуму, досягнення щастя, свободи, справедливості, совісті. В той же час, окреслюючи особливі можливості у впливі шкільної системи освіти на процеси формування пізнавальних вмінь дитини, розвитку основних чеснот людини, гуманної і суспільної особистості, яка спроможна до духовної гармонії, єдності та комунікації із іншими суб'єктами суспільства. Він відмічає, що «школа – це місце, де розвиваються найскладніші ... людські відносини, ... складні тому, що відбувається велике і важке, радісне і болюче творіння людини ... педагогічна мудрість у тому й полягає, щоб бачити свого вихованця очима творця» [3, с. 21; 5, с. 426].

Школа продовжуючи батьківську життєву науку, постає у сучасному освітньому просторі сприятливим середовищем для індивідуального розвитку людини, формування гуманної особистості, яка активна, самостійна і діяльнісна в процесах самореалізації в житті. В той же час, постає питання: в якій мірі і на скільки сучасна особистість вбачає стимули та має мотиви до розвитку і сприйняття життєвих/духовних цінностей, адже від цього залежить його теперішнє і майбутнє світосприйняття, яке трансформується у внутрішньому відчутті росту і щастя, від результатів досягнутого.

Сухомлинський В.О. висловлює думку, що «... кожне молоде покоління трохи зневажливо відноситься до повчань батьків: ви, мовляв, не можете бачити і розуміти все те, що бачимо і розуміємо ми ...» [3, с. 8]. На нашу думку, до яких наслідків призводить відповідне твердження та світоглядний принцип молоді людини, не можливо однозначно передбачити та спрогнозувати можливі наслідки у її долі, але мабуть, все ж ризики (позитиву–негативу) підвищуються відносно його розуміння і сприйняття прагнення дорослих людей, яке відображене у змісті шкільної освіти – мета якого є сформувати, підготувати, сформувати компетенції і навчити правильно діяти у самостійному житті.

Людина навчаючись у школі поступово оволодіває ціннісними основами та послідовно формує власні переконання для життєвих практик. На думку Василя Сухомлинського «... людина без переконань – ганчірка, нікчемність ...», це актуальна життєва конструкція для сучасної людини [4, с. 12]. На нашу думку, індивідуальне переконання це узагальнення, уявна характеристика зроблена особою щодо оточуючого світу (індивідами та природою) і уявлення способів взаємодії з ним. Вказане, пов'язане з цінностями, є віруванням без жодного відтінку сумніву, але часто з емоційним забарвленням; незаперечною є думка,

що прийняте особистістю вірування може формуватися самостійно або під впливом інших індивідів. Таким чином, в даних аспектах поглиблюється значення змісту педагогічної діяльності у розвитку особистості, як людини з власною позицією та вірою у власні сили.

На наше переконання, саме віра у власні сили людини є ключовою для індивідуального і критичного голосу всередині людини, який висловлюватиме прагнення сумлінного життя, яке направлятиметься на досягнення успіху та щастя. «Подавляти в собі голос сумління – дуже небезпечна справа», відзначає великий педагог. Адже «... саме страшне для людини – це перетворитися в сплячого з відкритими очима: дивитись і не бачити, бачити і не думати про те, що бачиш, добро та зло зіставляти з байдужістю, проходити спокійно поряд біля зла і неправди», саме такі погляди на життєві цінності досить актуалізуються в сучасному суспільному середовищі людини [4, с. 12].

Наступним складовим елементом формування особистості є результат діяльності на певному життєвому етапі. В даному процесі актуалізується і постає змістове наповнення життєвих практик та отримання позитивних емоцій у вигляді задоволення, почуття щастя, які є елементами не тільки відчуття радості буття, а і задоволення індивідуальних потреб та посилення спроможності гідно здолати неминучі лиха, невдачі та прикрасі.

Для кожної людини в житті актуальним є відчуття щастя, яке на думку Василя Сухомлинського «неможливо ... без матеріальних і духовних благ, багатства, цінностей» [4, с. 20]. Але, на наше переконання, для сучасної людини, мало мати всі блага життя, їй потрібно, і це важливо, для особистості, зрозуміти власну сутність кожного із них, відчувати і сприймати їх як цінність. В даному аспекті актуальним для освітнього середовища є питання створення середовища для формування у особистості життєво важливих потреб та виховання культури потреб, які є внутрішнім двигуном людського буття.

Особливою цінністю сучасної людини має стати питання формування людини за переконаннями, людина, яка відкрита, самостійна і спроможна зіставляти власні ідеали та індивідуальні прагнення справедливості, із суспільними, усвідомлено правильно оцінюючи всі дії та події у власному житті. Василь Сухомлинський висловлював думку, що «... людина, яка боїться сказати правду про себе і про іншу людину, – не здатна обурюватися тим, що поруч з нами щось не так, як повинно бути ...» [3, с. 111]. Для гуманної особистості сучасного людського середовища є розуміння та ціннісне бачення власного місця в суспільстві, вміння самокритично оцінювати власні вчинки, бачити реальні та гуманістичні шляхи діяльності через розуміння відповідальної свободи, людяності і толерантності у взаємовідносинах з іншими особистостями.

Сучасне національне суспільство перебуває в стані кризи взаємин між особистостями при комунікації та діяльності. Одним із змістовних складників комунікації є володіння мовою або мовами. А наскільки відкрито і послідовно людина володіє даними навичками, з даного питання великий педагог підкреслював значення мови, як засобу комунікації та засобу національної самоідентичності, а саме: «... без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури ...», а «... користування сумішшю двох мов – це одно з найтривожніших явищ загальнопедагогічного характеру ...» [3, с. 140]. На скільки, актуалізуються вказані слова педагога, на тлі людини сучасного цифрового світу, проблеми лінгвістики і комунікації, які значимі в національному суспільстві.

На письменницьких теренах діяльності особливе і актуальне місце належить Олеся Гончару, людини – епохи, людини – принципу, людини – шукача людського в людині. Його творча діяльність, життєві принципи та цінності у багатьох питаннях співпадають із світоглядними оцінками Василя Сухомлинського. Не дарма їх життєвий шлях синхронний, символічний і проходить в часи Другої світової війни, учасниками якої вони були, жорстокого тоталітарного режиму, який не був лояльний до їх світоглядних позицій. Кожен з них, ніс власну «ношу» життя та долі. Ми відносимо їх світоглядні та життєві підходи до ідей «шестидесятництва», до загального прагнення формувати суспільство гуманне і ціннісно зорієнтоване.

Філософія поглядів Олеся Гончара, які він відобразив у текстах романів та повістей, у слова, думки і життєві приклади його героїв. Його погляди, ідеї та співставлення «людського в людині», духовності і її міри в кожній людині, є важливими чинниками для розуміння життєвого призначення людини, змісту її буття, соціокультурного середовища, традицій та перспектив суспільного життя, наповнення людини духовними цінностями.

Творчі думки Олеся Гончара щодо символів духовної краси є актуальними і вічними цінностями суспільства, які визначають основи людського в людині, не дивлячись на сутнісні зміни в суспільстві. Виходячи з того, що ми обмежені у тексті та часі, ми подамо деякі свої думки з окресленого.

Олеся Гончар – людина-велич, який творив у двох життєвих епохах нашого народу, однієї тоталітарної, яка вже відійшла та нової епохи, незалежності, суверенності, демократії, яка зароджувалась в контурах-обрисах української державності. Актуальними залишаються його досить глибокі філософські погляди, щодо особливої місії людини на рідній землі, значення духовної краси, яка позначає індивідуальні сходинки до народної культури та до висот духовного життя людства і нації.

Олеся Гончар рішуче зробив крок у творчому дослідженні духовності українців, співставляючи одвічні істини життя із новим життям, наступністю поколінь, збереження історичної пам'яті і національної гідності, відступництва від свого народу. Його роман «Собор» став новою величчю у пізнанні важливості соціальних і національних філософських проблем під кутом зору одвічних гуманістичних істин та співставлення із тенденціями самознищення та руйнування духовних основ нації.

Людина завжди індивідуальна у своєму житті, яка шукає власні діяльнісні шляхи до свободи. Адже, свободу, будь-яка людина, сприймає, як шлях до вільного і не примусового вибору, діяльності, самовираження тощо. Олеся Гончар теж знайшов слова з даного аспекту проблеми людини, даючи для осмислення думку, що «мистецтво ... останнє пристанище свободи ...», а кожна людина знаходить, в собі і біля себе, шляхи до мистецтва життя і діяльності. А йдучи думками далі, письменник, говорить, що «... свобода й кохання – оце два несучі крила...» [5, с. 14, 76]. Внутрішні та зовнішні, крила душі та тіла людини несуть її по життю, шукаючи і досягаючи щастя життя та розуміння і співрозуміння оточуючих людей.

Визначний письменник, робить спробу окреслити і протиріччя в житті людини, які роблять своєрідні сюрпризи долі – невісні події і приклади життєвих поступків, він говорить, що «... треба доброту плекати, а не роздмухувати ненависть ...», «... нездоланності духу ...», «... фальшаків не люблять ...», «... грішок на душі ...», «... лінощі думки, оце нас заїдає ...» [5, с. 80-125]. Людина має бути відкритою до доброти, духовної краси, але й стійка від недобрих помислів, фальші, грішків духовних. А чого вартує сучасна тенденція серед «покоління Z», лінх душі та діяльності, яка не завжди веде до найбажанішого стану для людини – щастя, задоволення душевного та пошуку нових шляхів для життєвого і діяльнісного тону су особистості.

Олеся Терентійович підкреслює, що «... щастя – це найвищий тонус душі ...», а такий внутрішній стан душі є підтвердженням його турботливої думки та «золотого поля дій», яке завжди дає людині щедрий урожай результату праці людини. «Психологія довічного в'язня, тільки вона могла породити таке уявлення про ідеал ...». Саме, внутрішній стан людини, її цінності і душевні помисли людини, дають позитивні посили до діяльності, адже «... думка людська неминує прагне зматеріалізуватись ...» та «людині властиво прагнути вічності, знаходити в ній для себе мету і натхнення ..., смак свободи ... людині властиво жити почуттям доцільності, почуттям безконечності ...» [5, с. 132, 140, 224-225].

Олеся Терентійович Гончар писав, що «... саме в людяності людини, у її мужності, здатності любити, у силі творчій, у моральній чистоті полягає найвища духовність, що становить істинний сенс життя людей на планеті ...» [6]. Адже його художні

герої, образи яких брались із життя, були живими, енергійними, життєрадісними, люблячими, співпереживаючими, глибоко духовними людьми. Бачити в кожній людині її єство, не кожному дано. Адже відкрити її не завжди вдається, потрібна особлива життєва ситуація, внутрішній стан, перебіг події, і лише тоді відкривається в людині людське або хижацьке.

Кожна людина має створити власну філософію життя, виховувати у собі будівничого краси та зберігати безмежну красу землі. Тому й актуальне у будь-які часи Гончарівське слово, що «Собори душ своїх бережіть, друзі... Собори душ!» [5]. Адже людська історія посіяна подіями: і мирними, і військовими, і працею, і відпочинком, і осмисленнями власного життя, і оцінками інших, але людина спроможна розвинути в собі розуміння власної відповідальності за своє життя, смертності і життєвості людського єства.

В сучасній шкільній освіті актуалізується проблема формування у сучасної особистості вищевказаних життєвих постулатів, поглядів, принципів, які дадуть поштовх до розкриття в людині людського, відкритого та щирого. Необхідно відзначити, що це досить складна і тривала освітньо-виховна праця, яка завжди має співставлятися із сучасними життєвими практиками та життєвими прикладами наших сучасних героїв, визначних людей та особистостей. Адже, поряд, мають йти процеси формування віри у власні сили, людяності, громадянства, індивідуальності, взаємоповаги, гуманізму, відкритості, самопожертви, духовності, ідентичності тощо.

Концепція «Нова українська школа» окреслила нагальну потребу у трансформації змісту освітнього середовища, яке спонукає людину/дитину до самостійного осмислення, розвитку та формування людського в людині, розвитку гуманістичного в людині, становлення нового суспільно активного покоління нації.

Таким чином, окреслюючи деякі підсумки проведеного наукового дослідження, ми відзначаємо, що Василь Сухомлинський та Олень Гончар, як особистості нової формації у тоталітарному середовищі розуміли і сприймали людину центром суспільного процесу з індивідуальним внутрішнім духовним світом, який веде людину до вершин толерантності та гуманізму у досить швидкозмінному житті. Наступність педагогічних і творчих ідей українських величей та їх актуальність у сучасному світі незаперечні. Основою цих ідей є віра у власні сили дитини, якості –гуманізму, духовності, ідентичності, людяності, індивідуальності, взаємоповаги, відкритості.

Особливе місце у внутрішніх процесах розвитку особистості належить гуманістичному освітньому середовищу, яке через індивідуальну працю дитини веде до розвитку внутрішньої краси і духовного багатства, формує суспільноактивну особистість з відповідальною свободою життєвої

діяльності. Адже одвічним сенсом життя людини – щастя і свобода. Вказані аспекти актуалізуються в сучасному національному суспільстві та потребують нових світоглядних педагогічних ідей щодо освіти «покоління Z».

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Таким чином, окреслено основні підсумки дослідження філософії світоглядів В. Сухомлинського і О. Гончара, їх результати є особливим особистісним чинником у формуванні загальнолюдських цінностей і якостей в людині, розвитку у неї громадянських якостей, патріотизму, справедливості, відповідальної свободи, гуманістичних і духовних чеснот, людського в людині. Адже все вказане є вічним і нетлінним у всі часи історії нашого народу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Платон. Государство. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://lib.ru/POEEAST/PLATO/gosudarstvo.txt_with-big-pictures.html
2. Родчанин Е. Гуманист. Мыслитель. Педагог. Об идеалах В.А. Сухомлинского / Е. Родчанин, И. Зязюн. – М.: Педагогика, 1991. – С. 107.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах / Сухомлинський В.О. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 641 с.
4. Сухомлинский В.А. Письма к сыну. Книга для учащихся / Сухомлинский В.А. – М.: Просвещение, 1987. – С. 128.
5. Гончар О. Собор. Роман. / Гончар О. – К.: Радянський письменник, 1968. – 318 с.
6. Садовий М.І. В.О. Сухомлинський – учитель, директор школи, вчений школі / М.І. Садовий. // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки / КДПУ ім. В. Винниченка. – 2003. – Вип. 52, Ч. I. – С. 75-78.
7. Садовий М.І. Погляди Василя Сухомлинського на трудове виховання молоді на зламі епох / М.І. Садовий. // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. / ЦДПУ ім. В. Винниченка. – 2018. – Вип. 171. – С. 139-143.
8. Трифонова О.М. Реалізація ідей В.О. Сухомлинського про освітнє середовище в умовах розвитку сучасного техногенно-інформаційного суспільства / О.М. Трифонова // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. / ЦДПУ ім. В. Винниченка. – 2018. – Вип. 171. – С. 229-233.

REFERENCES

1. Platon. *Gosudarstvo* [State]
2. Rodchanin, E., Zyazyun, I. (1991) *Gumanist. Myslitel'. Pedagog. Ob idealakh V.A. Sukhomlinskogo* [Humanist. Thinker. The teacher. On the ideals of V.A. Sukhomlinsky] Moskva. 107.
3. Sukhomlins'kyi, V.O. (1976) *Vybrani tvory v p'yaty tomakh* [Selected works in five volumes] Kyiv. T. 1. 641.
4. Sukhomlins'kyi, V.O. (1987) *Pis'ma k synu. Kniga dlya uchashchikhsya* [Letters to the son. Student Book] Moskva. 128.
5. Gonchar, O. (1968) *Sobor. Roman* [Cathedral. Novel] Kyiv. 318.
6. Sadovyy, M.I. (2003) *V.O. Sukhomlins'kyi – uchytel', dyrektor shkoly, vchenyy shkoly* [V.O. Sukhomlinsky is a teacher, a school principal, a scholar of the school] *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky. Vyp. 52, CH. I. 75-78.*
7. Sadovyy, M.I. (2018) *Pohlyady Vasylia Sukhomlins'koho na trudove vykhovannya molodi na zlami epokh* [Vasyl Sukhomlinsky's views on the labor education of

youth at the turn of the epoch] *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky. Vyp. 171. 139-143.*

8. Tryfonova, O.M. (2018) *Realizatsiya idey V.O. Sukhomlyns'koho pro osvityne seredovyshche v umovakh rozvytku suchasnoho tekhnogenno-informatsynoho suspil'stva* [Implementation of the ideas of V.O. Sukhomlynsky about the educational environment in the conditions of development of the modern technogenic-information society] *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky. Vyp. 171. 229-233.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Безена Іван Михайлович – кандидат філософських наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради.

Наукові інтереси: філософські основи освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Besen Ivan Mikhailovich – Ph.D. in Philosophy, Head of the Department of Social and Humanitarian Education of the CPU «Dniprovsk Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Oblast Council.

Circle of research interests: philosophical foundations of education.

Дата надходження рукопису 28.10.2018 р.

Рецензент – к.пед.наук, доцент Кононенко С.О.

УДК 373:372.853

БЕНЕДИСЮК Марія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри прикладної математики та інформатики Житомирського державного університету ім. Івана Франка
ORCID ID 0000-0002-7232-0914
e-mail: c.mariam@ukr.net

КОМПЕТЕНТНІСТЬ З ФІЗИКИ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ТА ЇЇ СТРУКТУРНІ СКЛАДОВІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний розвиток освіти свідчить про широке впровадження в педагогічну практику країн Європейського Союзу компетентісно орієнтованої освіти, яка допомагає формуванню компетентності з фізики в учнів основної школи. Сьогодні компетентнісний підхід в освітньому процесі сприяє модернізації змісту освіти і доповнює освітні інновації та класичні підходи, які допомагають вчителям пов'язувати педагогічний досвід і використовувати нові освітні цілі.

Учень сучасної школи має володіти ґрунтовними фізичними знаннями, які дають йому можливість вдало інтегруватися в суспільстві і пристосуватися в ньому.

Вирішувати актуальні завдання освіти можна, використовуючи компетентнісний підхід у навчанні, який дає можливість змістити акцент із отримання учнями фізичних знань, умінь і навичок до формування творчої особистості, яка здатна до саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення.

Традиційне навчання фізиці передбачає запам'ятовування великої кількості інформації, тому актуальною є потреба розробки та впровадження уроків з використанням завдань міжпредметного змісту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впровадження компетентнісного підходу в шкільну освіту досліджували І. Бех, Г. Бібік, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, О. Савченко, А. Хуторський та інші, у системі шкільної фізичної освіти – П. Атаманчук, О. Ляшенко, М. Мартинок, М. Садовий, О. Трифонова, М. Шут та інші.

Мета статті. Аналіз наукових позицій щодо компетентнісного підходу в освітньому процесі, вивчення стану і тенденцій реалізації компетентнісного підходу як ресурсу оновлення

програмного забезпечення закладів загальної середньої освіти.

Методи дослідження. Теоретичні – аналіз наукової та науково-методичної літератури з проблеми дослідження; узагальнення й систематизація, порівняльний та системний аналіз результатів наукових досліджень; емпіричні – спостереження за сучасним освітнім процесом у школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Державному стандарті базової і повної середньої освіти [2] відображено український погляд на поняття «компетентність» й висвітлено компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований підходи в навчанні.

У ХХ столітті роботи освітніх закладів спрямовано у психолого-педагогічні дослідження та практику: запровадження парадигми компетентнісного підходу навчання; формування науково обґрунтованого поняття «компетентність», «компетенції» [11].

Компетентність визначається як сукупність знань, умінь та навичок і їх використання для реалізації потенційних можливостей особистості [6]. Термін «компетентність» включає в себе і когнітивний компонент. Проте окрім певного освітнього об'єму знань, вмінь й навичок включає в себе також емоційну складову, що базується на двох специфічних аспектах: сформованості мотиваційних установок та усвідомленні мети власної діяльності.

Початок ХХІ ст. характеризує себе певним посиленням процесу диференціації освіти та розвитку теорії й практики особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів.

Разом з тим останні погляди на завдання національної і світової освіти [14] спрямовані на те, що сучасний освітній процес має передбачати зміни